

פרחי שושנים – תכנית לימוד השולחן ערוך
תכנית דיינות שיעור 1 / חושן משפט (הלכות דיינים) סימן א (הקדמה
וסעיף א)

פרחי שושנים - תוכנית לימוד השולחן ערוך ©

תכנית דיינות שיעור

1

נושא השיעור: פתיחה לשיעורי הדיינות, ומעט רקע לסעיף א
[פתיחה, וסימן א סעיף א]

תוכן הסיכום:

1. סעיפי השו"ע והרמ"א (כולל ציוני ש"ך וט"ז).
2. פתיחה.
3. צורת הלימוד.
4. נושאי הכלים בשולחן ערוך חושן משפט.
5. עד כמה חשוב שדיין יידע את ההלכות הנ"ל על בוריים.
6. לא לעסוק בעניני גיטין וקידושין בלא בקיאות בהלכות אלו.
7. הקדמת הטור להלכות דיינים.
8. על מה עומד העולם ועל מה הוא קיים?
9. הדיין מקיים ומחזיק את העולם
10. גם אבות האומה עסקו במשפט.
11. עונשו של מי שאינו עוסק במשפט צדק.
12. מעלותיו של משפט אמת.
13. הזהרות התורה לדיינים.
14. מאיזה כח דנים הדיינים כיום.
15. האם יכולים הדיינים לדון כיום בכל ענין.
16. לסיכום.

השיעור נכתב ע"י הר' יצחק צבי אושינסקי (דיין), ראש תכנית לימוד הדיינות

© פרחי שושנים

אין להשתמש בשיעור זה לשום מטרה ללא רשות מפורשת מהמו"ל

- פרחי שושנים תוכנית הסמיכה -

והוא בגזל ממש וח"ו לתלמידי חכמים לעשותו.

רשות השימוש היא אישית בלבד ולצורך לימודי הקורס ולחזרה ושינון וכל שימוש אחר טעון בקשת
הרשות!

לפרטים ורישום 036166340

פרחי שושנים – תכנית לימוד השולחן ערוך תכנית דיינות שיעור 1 / חושן משפט (הלכות דיינים) סימן א (הקדמה וסעיף א)

סעיפי השו"ע והרמ"א (כולל ציוני ש"ך וט"ז):

סימן א מינוי השופטים בארץ ובחוצה לארץ ובו' סעיפים

סעיף א:

בזמן הזה, דנים הדיינים דיני הודאות והלוואות וכתובות אשה וירשות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כיס, אבל דברים שאינם מצויים, אף על פי שיש בהם חסרון כיס, כגון בהמה שחבלה בחברתה, או דברים שאין בהם חסרון כיס אף על פי שהם מצויים, כגון תשלומי כפל, וכן כל הקנסות שקנסו חכמים, כתוקע לחבירו (פי' שתוקע בקול באזנו ומבעיתו), וכסוטר את חבירו (פי' מכה בידו על הלחי), וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק, או שמשלם חצי נזק, אין דנין אותו אלא מומחים הסמוכים בארץ ישראל, חוץ מחצי נזק צרורות מפני שהוא ממון ואינו קנס.

פתיחה

מסגרת זו, תכנית לימוד הדיינות הינה תכנית ארוכה מאוד, ואולם אנו נחלקה לחלקים רבים, כדי להקל על הלומדים.

התכנית תילמד ותחולק לפי נושאים, כאשר כל נושא יכלול קבוצת שיעורים מסוימת.

ככלל, לימודי הדיינות כוללים את השולחן ערוך חושן משפט (ג' חלקים, ע"פ חלוקתו במהדורות הרווחות בציבור) וכן שולחן ערוך אבן העזר (חלק אחד, ע"פ המהדורה המקובלת).

צורת הלימוד

צורת הלימוד שלנו (מתכונת השיעורים) תהיה כך:

פרחי שושנים – תכנית לימוד השולחן ערוך תכנית דיינות שיעור 1 / חושן משפט (הלכות דיינים) סימן א (הקדמה וסעיף א)

נלמד כל סעיף, על פי סדר סימני השולחן ערוך. לימוד הסעיף יכלול את מקורה של ההלכה (בדרך כלל מהגמרא או מהראשונים), נלמד את שיטות הראשונים בדין זה, את שיטת הטור והבית יוסף. כמו כן נביא את פסק השולחן ערוך ונבארו על פי שיטות האחרונים, נושאי כליו של השולחן ערוך (יוצגו להלן).

כפי שהוצג כבר בשיעור זה בעמוד הראשון של השיעור (עמוד הפתיחה) יובא "תוכן השיעור", בו יוצגו הנושאים שנלמד באותו השיעור. זאת כדי להקל על הלומדים את הריכוז, שיוכלו לדעת כבר בתחילה באלו נושאים נעסוק באותו השיעור.

כפי שהוצג כבר בשיעור זה גם כן, בראשית כל שיעור יובאו סעיפי השולחן ערוך שיילמדו באותו השיעור, מועתקים מילה במילה מלשון השולחן ערוך, ורק לאחר מכן תופיע הכותרת "ביאור הסעיפים", ואז יחל ביאורם.

בסימו של כל שיעור יובא סיכום על ידי סעיפים, או לחילופין שאלות חזרה כתחליף לסיכום.

נושאי הכלים בשו"ע חושן משפט

ואלו נושאי כליו של השולחן ערוך שנלמד אותם (בשלמותם או בחלקם) בשיעורי הדיינות (בחלק חושן משפט):

ספר מאירת עיניים (סמ"ע): מפרש עיקרי על שו"ע חושן משפט, מהרב הגאון יושע וולק.

ספר שפתי כהן (ש"ך): מפרש עיקרי על שו"ע חושן משפט, הרב הגאון שבתי בן הגאון מאיר הכהן, מווילנא.

באר היטב: זהו אינו מחבר הספר באר היטב על אבן העזר, אלא הרהו הגאון רבי זכריה מענדיל, אב"ד קהילת בלז.

פתחי תשובה (פת"ש): המובא גם על השו"ע אבן העזר, ליקוט של תשובות רבות מהאחרונים, מאת הרב הגאון אברהם צבי הירש אייזנשטאט, אב"ד דקהילת איטיאן.

קצות החושן (קצוה"ח): מהגאון רבי אריה לייב.

נתיבות המשפט: מהגאון רבי יעקב מליסא.

במקביל ישולבו בשיעורים גם נידונים מעשיים העולים מהנידונים הנלמדים, וננסה לנתח יחדיו את ההלכה למעשה על פי מה שנלמד בשיעורים, וכן על פי שיטות האחרונים שנביא ביחס לנידונים אלו.

כבר עתה יש לציין כי הנני נעזר רבות בפרוייקט השו"ת של אוניברסיטת בר אילן במהלך הכנת החומר לשיעורים, ובעיקר ביחס לנידונים הלכה למעשה, ולהם התודה והברכה.

עד כמה חשוב שדיין יידע את ההלכות הנ"ל על בוריים

פרחי שושנים – תכנית לימוד השולחן ערוך תכנית דיינות שיעור 1 / חושן משפט (הלכות דיינים) סימן א (הקדמה וסעיף א)

האמת תיאמר שאין כאן המקום להאריך בחשיבות ידיעותיו הברורות והרבות של הדיין. זאת משתי סיבות:

א. ראשית, ברור לכל בר בי רב שלא ניתן לפסוק בהלכות חמורות, מבלי ללמוד היטב את כל הדינים השייכים, ובזה אין מקום להאריך.

ב. בנוסף, אין מקום להאריך בסיבת חשיבות הלימוד לדיין, שהרי נלמד זאת תוך כדי הסעיפים הבאים בנושא הראשון בו נעסוק, והוא – הלכות דיינים.

ואולם פטור בלא כלום אי אפשר, ונציין רק כמה הלכות בודדות בשולחן ערוך הממחישות את הנ"ל.

וכך פסק השר"ע (ח"מ, סימן י סעיף א): "... והגס לבו בהוראה וקופץ ופוסק הדין קודם שיחקרנו היטב בינו לבין עצמו עד שיהיה ברור לו כשמש, הרי זה שוטה רשע וגס רוח".

ועוד כתב השר"ע (סימן זה סעיף ג): "כי רבים חללים הפילה" – זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה, ומורה וכו'".

ועוד מובא בשר"ע (סימן ח סעיף א): "כל המעמיד דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה ואינו ראוי להיות דיין, אע"פ שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה".

ונסיים בהלכה אחרונה הממחישה יותר מכל את חובתו של הדיין להיות בקי בפרטי ההלכות (רמ"א שם): "ואסור להעמיד עם הארץ דיין על סמך שישאל כל פעם לחכם"....

לא לעסוק בעיני גיטין וקידושין בלא בקיאות בהלכות אלו

כדי להדגיש את חשיבות ידיעותיו של הדיין, אביא את דברי הגמרא בקידושין המדברת אודות כך (ונזכיר סוגיה זו גם כשנלמד בעזרת ה' את השולחן ערוך חלק אבן העזר, הלכות קידושין).

הגמרא בקידושין דף ו ע"א קובעת: "אמר רב יהודה אמר שמואל, כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהיה לו עסק עמהם".

בפירוש מימרא זו נחלקו הראשונים (עי' בתוס' שם ד"ה לא):

א. רש"י פירש, שלא יהיה דיין בדבר זה, שמא יתיר איסור ערוה (ו"לא יהיה לו עסק עמהם" הכוונה לדינים אלו).

ב. הר' עזריאל בתוס' פירש, שלא ידבר עם הנשים על עסקי קידושין, שלפעמים תהיה האשה מקודשת באמירתם או בנתינתם ולא ידעו מכך (ומה שאמרו "לא יהיה לו עסק עמהם" הכוונה עם הנשים).

כן פסק גם השולחן ערוך בסימן מט (סעיף ג): כל מי שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין לא יהיה לו עסק עמהם להורות בהם, שבקל יכול לטעות ויתיר את הערוה וגורם להרבות ממזרים בישראל.

פּרָחֵי שׁוֹשֵׁנִים – תְּכֵנִית לִימוּד הַשׁוֹלְחָן עֵרוֹךְ

תְּכֵנִית דִּינּוֹת שִׁיעוּר 1 / חוֹשֵׁן מִשְׁפֵּט (הַלְכוֹת דִּינִינִים) סִימָן א (הַקְדָּמָה וּסְעִיף א)

הַשְׁרָע פֶּסֶק אֶת הַגְּמָרָא הַנִּלְהַלְכָה, ע"פ הַבְּנֵת רִשְׁיָי.

הַבֵּית שְׁמוּאֵל שֵׁם ס"ק ד מְבִיא אֶת דַּעַת הַט"ז שְׁדִיּוּק מִלְשׁוֹן הַשְׁרָע שְׁדוּוּקָא לְהוֹרוֹת אֶסוּר, אֲבָל לְסֹדֵר קִידוּשִׁין, מוֹתֵר, אִפִּי' שְׁאִינוּ כ"כ בְּקִי. אֲךָ לְסֹדֵר גֵּט אֶסוּר לוֹ, מִשׁוּם שְׁבִגְט יִשְׁנָם הַרְבֵּה פֶרְטִים שְׁצָרִיךְ הַרְבֵּה לְדַעַת.

וְאוּלָם, עִי' בַּפְתָּחֵי תְּשׁוּבָה שֵׁם ס"ק ב שֶׁהֵבִיא אֶת שֵׁיטַת הַט"ז הַנִּלְוֹכְנָדוּ הֵבִיא אֶת הַשְּׁבוּת יִצְחָק הַחֹלֵק עֲלָיו וְסָבַר שֶׁגַם לְסֹדֵר קִידוּשִׁין אֶסוּר לְכַתְּחִילָה לְמִי שְׁאִינוּ בְּקִי בְּכָךְ. וּמוֹסִיף: "וּבּוֹדָאֵי לֹא בַחֲנָם הוֹרְגָלוּ דוֹרוֹת הַלְלוּ שְׁאִין מְסַדְרִין קִידוּשִׁין בְּלִתֵּי הַתֵּרֵת הַרְבֵּה כִּי יֵשׁ לְחוּשׁ לְהַרְבֵּה מְכַשׁוּלִים וְכו'." וּבַתְּשׁוּבַת הַגָּאוֹן וְכו' כְּתַב שֶׁדָּבַר זֶה הוּא תְּקֵנָה מְרַבְנֵי צְרַפְתִּי שֶׁהָיוּ בִימֵי ר"ת שֶׁגָּזְרוּ וְאָמְרוּ שֶׁלֹּא יִסְדֵּר שׁוּם אָדָם קִידוּשִׁין כִּי אִם מִי שֶׁנִּבְחָר לְרַב אוֹ מו"צ (מִוְרָה צְדָק) בְּקִהְלִיתוֹ וְכו'."

וּבְכֵן, גַּם מִטְרַת שִׁיעוּרֵי הַדִּינּוֹת שׁוֹאֲפֵת לְנִקּוּדָה זֹה, לְתַת לְלוּמַד אֶת כָּל הַכְּלִים כְּדֵי לְדַעַת אֶת פֶּרְטֵי הַהַלְכוֹת הַנִּצְרָכוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּכָלל "מִי שְׁאִינוּ בְּקִי בְּטִיב גִּטִּין וְקִידוּשִׁין וְכו'", וְכֵן לְבַאֵר לוֹ אֶת הַהַלְכוֹת בְּחוֹשֵׁן מִשְׁפֵּט, הַנוֹגְעוֹת בְּעִיקָר לְנִידוּנִים שׁוֹנִים שְׁבִין אָדָם לְרַעְהוֹ.

עֵתָה נַחַל בְּלִימוּד הַנוּשָׂא הַרְאִשׁוֹן: הַלְכוֹת דִּינִינִים. רִאשִׁית לְכָל נְבִיא אֶת הַקְדָּמָתוֹ הַמַּחְכִּמָה שֶׁל הַטּוֹר לְנוּשָׂא זֶה.

הַלְכוֹת דִּינִינִים

הַקְדָּמַת הַטּוֹר לְהַלְכוֹת דִּינִינִים

כֵּךְ פּוֹתַח הַטּוֹר אֶת הַקְדָּמָתוֹ: "רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר עַל ג' דְּבָרִים הָעוֹלָם קִיִּים עַל הַדִּין וְעַל הָאֵמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם".

עַל מָה עוֹמֵד הָעוֹלָם וְעַל מָה הוּא קִיִּים?

וּמְבִיא הַטּוֹר אֶת פִּירוּשׁוֹ רַבְּנֵי יוֹנָה ז"ל לְמִימְרָא זֹה: אִין פִּירוּשׁוֹ שְׁבִשְׁבִיל ג' דְּבָרִים אֱלוֹ נְבִרָא הָעוֹלָם, שֶׁהָרִי בְּתַחֲלִיל הַפֶּרֶק אוֹמֵר "עַל ג' דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד", וְאִינָם אֱלוֹ שְׁזוֹכֵר כְּאֵן (שֵׁם מוּבָא, עַל הַתּוֹרָה, הָעֵבֹדָה וְגַמְלִילַת חֲסָדִים).

וְכֵן מְבַאֵר: אֵלָּא מִתְחַלָּה אָמַר שְׁבִשְׁבִיל ג' דְּבָרִים נְבִרָא הָעוֹלָם, וְאֱלוֹ הֵן: הַתּוֹרָה וְהָעֵבֹדָה וְגַמְלִילוֹת חֲסָדִים. תּוֹרָה דְּכַתִּיב ה' קִנְיֵי רִאשִׁית דְּרַכּוֹ, אָמְרָה תּוֹרָה אֲנִי נְבִרָאֵתִי לְפָנֶי כָּל הַנְּבִרָאִים וּבְעִבּוּרֵי נְבִרָאוֹ כָּל הַנְּבִרָאִים, וְכֵן בְּשִׁבִיל הָעֵבֹדָה, שְׁבַחַר הַקַּב"ה בִּישְׂרָאֵל מְכַל הָאוֹמוֹת וּבַחַר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ מְכַל הַמְּקוֹמוֹת שִׁיעֲבֹדוּהוּ בּוֹ וּבְשִׁבִילוֹ נְבִרָא הָעוֹלָם, וְכֵן גַּמְלִילוֹת חֲסָדִים, שֶׁהִיא מִדַּת חֲסֵד שְׁגוֹרְמַת לְהִיּוֹת לְרִצּוֹן לְפָנֶי הַשֵּׁם יִתְבַּרְךְ. וְכֵאֵן אָמַר "הָעוֹלָם קִיִּים", פִּירוּשׁ אַחֵר שֶׁנְּבִרָא מִתְקִיִּים עַל יְדֵי אֱלוֹ, שְׁעַל יְדֵי הַדִּינִין שְׁדַנִּין בֵּין אִישׁ לְחַבִּירוֹ הָעוֹלָם קִיִּים, כִּי אֲלֵמְלָא הַדִּין כָּל דְּאֵלִים גְּבַר, וְכֵן הָאֵמֶת כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ [עִי' שְׁבַת קָד א] שְׁקַר אִין לוֹ רְגָלִים, אֲבָל הָאֵמֶת הוּא יִסּוּד וּמַעֲמֵד גָּדוֹל לְכָל הַדְּבָרִים, וְכֵן הַשְּׁלוֹם כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ [אֲבוֹת פ"ג] הוּי מִתְפַּלֵּל בְּשְׁלוֹמָה שֶׁל מַלְכוּת שְׁאֲלֵמְלָא מוֹרָא מַלְכוּת אִישׁ אֶת רַעְהוֹ חִיִּים בְּלַעוֹ, ע"כ דְּבָרֵי הַרְבְּנֵי יוֹנָה.

פּרַחֵי שׁוֹשֵׁנִים – תְּכֵנִית לִימוּד הַשׁוֹלְחָן עֵרוֹךְ תְּכֵנִית דֵּינּוֹת שִׁיעוּר 1 / חוֹשֵׁן מִשְׁפֵּט (הַלְכוֹת דֵּינִינִים) סִימָן א (הַקְדָּמָה וּסְעִיף א)

בְּדַבְרֵי מִבְּאֵר חִידוּשׁ נִפְלֵא, יִשְׁנֵם שְׁלוֹשֶׁת הַדְּבָרִים שֶׁהֵם הַסִּיבָה שֶׁבִּשְׁבִילָם נִבְרָא הָעוֹלָם, וְלַעֲוֹמְתָם יִשְׁנֵם עוֹד שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁבְּזָכוֹתֵם הָעוֹלָם מִמְּשִׁיךְ לַהֲתַקִּיִּים, וּבְרֹאשׁם עוֹמֵד הַדִּין, שֶׁבְּזָכוֹתוֹ יִשְׁנֵם סֹדֵר וְצַדִּיק בְּעוֹלָם, וְכֵן הָעוֹלָם יִכּוֹל לַהֲתַקִּיִּים, בְּלֹא שִׁיחֲרֹב עַל יְדֵי סַכְסוּכֵי הָאֲנָשִׁים.

הַדֵּיִן מִקִּיִּים וּמַחְזִיק אֶת הָעוֹלָם

וּמוֹסִיף הַטּוֹר: וְזֶהוּ כּוּוֹנֵת רַבּוּתֵנוּ ז"ל בְּאִמְרָם: "כֹּל הַדֵּן דִּין אִמֵּת לֵאמֹתוֹ כִּאִילוֹ נַעֲשֶׂה שׁוֹתֵף לַהֲקַב"הּ בְּמַעֲשֶׂה בְּרֹאשִׁית", כִּי הַקַּב"הּ בְּרֹא אֶת הָעוֹלָם לְהִיּוֹת קִיִּים, וְהַרְשָׁעִים שְׂגוּזְלִין וְחוֹמְסִין מַחְרִיבִין אוֹתוֹ בְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְכִמּוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בְּדוֹר הַמְּבּוּל שֶׁלֹּא נַחֲתָם גֹּזֵר דִּינָם אֲלֵא עַל הַגֹּזֵל דַּכְתִּיב כִּי מִלֵּאָה הָאָרֶץ חִמַּס וְכִתִּיב בְּתִרְיָה הַנְּנִי מִשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ, נִמְצָא שֶׁהַדֵּיִן הַמְּשַׁבֵּר זְרוּעוֹת רַמּוֹת הַרְשָׁעִים וְלוֹקַח מִיָּדָם טָרֵף וּמַחְזִירוֹ לְבַעֲלֵים מִקִּיִּים הָעוֹלָם, וְגוֹרֵם לְהַשְׁלִים רִצּוֹן הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ שֶׁבְּרֹא לְהִיּוֹת קִיִּים, וְהָרִי כִּאִילוֹ נַעֲשֶׂה שׁוֹתֵף לַהֲקַב"הּ בְּבִרְיָאָה.

גַּם אֲבוֹת הָאוּמָה עִסְקוּ בְּמִשְׁפֵּט

מִמְּשִׁיךְ הַטּוֹר וּמִפְרֵט אֶת עִסְקָם שֶׁל אֲבוֹת הָאוּמָה בְּמִשְׁפֵּטֵי הָאָדָם, וְאֵת הַחִיבָה שֶׁרַחֵשׁ לֵהֶם הַקַּב"הּ עֵקֶב כֵּךְ, וְכֵן כָּתַב: וְאַבְרָהָם אֲבִינוּ לֹא יָדָעוּ הַשֵּׁם וְקִרְאוּ אוֹהֲבֵי אֲלֵא עַל אֲשֶׁר הֵלַךְ בְּדֶרֶךְ הַמִּשְׁפֵּט וְהַדְרִיךְ בּוֹ בְּנֵיו כְּדַכְתִּיב [בְּרֹאשִׁית יֵט] כִּי יָדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצוּהוּ אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ אֶת דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט.

וּמִשָּׁה רַבִּינוּ רַבֵּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים לָקַח עֲצַת יִתְרוֹ בְּעִנְיַן הַמִּשְׁפֵּט לְהַעֲמִיד שׁוֹפְטִים לְהַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְצוּוֹתָם עַל דְּבַר הַמִּשְׁפֵּט וְה' הַסִּכִּים עַל יָדוֹ.

וַיְהוֹשֶׁעַ אַחֲרֵי כְרִתוֹ בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל לְעַבּוֹד אֶת ה' סִיִּים אֶת דְּבָרָיו בְּמִשְׁפֵּט דַּכְתִּיב [יְהוֹשֻׁעַ כֵּךְ] וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לְעַם בְּיוֹם הַהוּא וַיִּשֶׁם לוֹ חֵק וּמִשְׁפֵּט בְּשִׁכְּם.

וּמִבֵּיא הַטּוֹר מִשְׁפֵּט נֹקֵב אֶךְ מִרְכְּזֵי מְאֹד בְּכָל לִימוּד עִנְיַיִ הַמִּשְׁפֵּט בְּחוֹשֵׁן מִשְׁפֵּט, וְכֵן כָּתַב:
כִּי הַמִּשְׁפֵּט הוּא יְסוּד וְעִיקָר גְּדוֹל בְּעַבּוֹדַת הַשֵּׁם.

וּמִמְּשִׁיךְ וּמִפְרֵט: וְאַחֲרָיו כָּל שׁוֹפֵט וְשׁוֹפֵט שִׁפֵּט אֶת דּוֹרוֹ וְהַשִּׁיבוּ מִדְּרֹכָה הַרְעָה לְעַבּוֹדַת ה' לְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר דֶּרֶךְ בַּה אֲבְרָהָם אֲבִינוּ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, וּבְעַבּוֹר זֶה נִיְצוּלוּ מִיָּד אוֹיְבֵיהֶם עַד קָם שְׁמוּאֵל לְנַבִּיא נְאֻמָּן הַשֵּׁם וַיִּשְׁפּוֹט אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי חַיָּו וְהֵלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסַבֵּב בֵּית אֵל וְהַמְצִפָּה וְהַגִּלְגָּל וּשְׁפֵט אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֹהִים, וְאָמְרוּ חַכְמַיִם שֶׁבְּדֶרֶךְ שֶׁהֵלַךְ שָׁנָה זֹ לֹא הֵלַךְ שָׁנָה זֹ, לְמַעַן הַשִּׁיב לֵב כָּל הָעָם לְעַבּוֹדַת הַשֵּׁם וּלְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הֵלַךְ אֲבְרָהָם אֲבִינוּ ע"ה וַיִּמְשַׁח אֶת דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּךְ גַּם הוּא בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם מִכָּל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו דַּכְתִּיב וַיַּעַשׂ דָּוִד מִשְׁפֵּט וְצְדָקָה וַיּוֹאֵב יַחִיָּה אֶת שְׂאֵר הָעִיר, וְאָמְרוּ חז"ל בְּזָכוֹת מִשְׁפֵּט וְצְדָקָה שֶׁעָשָׂה דָּוִד יוֹאֵב יַחִיָּה אֶת שְׂאֵר הָעִיר.

וַיִּקָּם בְּנוֹ תַּחְתִּיו יָדִיד ה' אֲשֶׁר אֵהָב לְלַכֵּת בְּחֻקוֹת דָּוִד אֲבִיו וַיִּשְׁאַל מֵאֵת ה' לֵב מִבֵּין שׁוֹמְעַ לְשִׁפּוֹט אֶת עַמּוֹ לְהַבִּין בֵּין טוֹב לְרָע וַיִּיטֵב בְּעִנְיַיִ ה' עַל אֲשֶׁר שָׁאַל אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּתֵּן לוֹ לֵב חָכֵם וְנִבּוֹן אֲשֶׁר כִּמּוֹהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לֹא קָם כִּמּוֹהוּ, וַיִּרְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי כִּי רָאוּ כִּי חֲכַמַת ה' בְּלָבוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט.

פרחי שושנים – תכנית לימוד השולחן ערוך תכנית דיינות שיעור 1 / חושן משפט (הלכות דיינים) סימן א (הקדמה וסעיף א)

וגם יהושפט שהלך בדרכי אביו וגבה ליבו בדרכי ה' נתחזק בדבר המשפט והעמיד שופטים בכל עיר ועיר ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפוטו כי לה' ועמכם בדבר המשפט.

וגם יאשיה שהכתוב מעיד עליו וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ואמרו חז"ל שכל דין שדן עד שהיה בן י"ח שנה החזיר לבעליו.

וגם מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו משבחו הפסוק בדבר משפט דכתיב [ישעיה יא] ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ וגו'.

עונשו של מי שאינו עוסק במשפט צדק

לאחר שהציג ה**טור** את צידו החיובי של המשפט, נפנה עתה ה**טור** להציג את היפוכו של המטבע, מהו עונשו של מי שאינו דן לפי משפט צדק.

וכך כתב: וכפי גודל משכורתו כן עונש המבטלו והמעוותו, כדתנן חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין, וכן אמר דוד [תהלים קיט] עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעשקי, מכלל שבמניעת המשפט יונח ביד העושקים.

ולא חרבה ירושלים ולא גלו ישראל אלא על שבטלו המשפט כדכתיב [ישעיה א] מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים, וכתיב יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם, וכתיב בתריה הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי.

מעלותיו של משפט אמת

כך כתב ה**טור** אודות מעלת המשפט, והשכר בדבקות בו: ובמשפט עתידה לפדות דכתיב [שם] ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, וכתיב [שם] דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה, וכתיב בתריה אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.

והוא מקרב הגאולה דכתיב [ישעיה נו] שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות.

והקב"ה חפץ בו יותר מכל הקרבנות דכתיב [משלי כא] עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח, מחטאת ועולה לא נאמר אלא מזבח.

הזהרות התורה לדיינים

בסיום דבריו מציין ה**טור** כמה מקומות שהזהירה התורה הזהרות לדיינים: הזהיר עלינו ע"י משה רבינו עליו השלום [דברים א] לא תכירו פנים במשפט, לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא, ועוד הזהיר עלינו בעשה [ויקרא יט] בצדק תשפוט עמיתך, [דברים א] ושפטתם צדק.

וצוה למנות שופטים בכל המקומות דכתיב [דברים טז] שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. שופטים הם הדיינים הקבועין לשפוט, ושוטרים הן בעלי מקל ורצועה העומדין לפני הדיינים לרדות על פי הדיינים.

פרחי שושנים – תכנית לימוד השולחן ערוך

תכנית דיינות שיעור 1 / חושן משפט (הלכות דיינים) סימן א (הקדמה וסעיף א)

ונפתח בעזרת ה' בביאור הסעיפים של סימן א בהלכות דיינים.

ביאור הסעיפים

בשיעור זה רק נציג את מקורה של ההלכה הראשונה בסימן, וכן יובאו מקצת ההלכות והרקע המובא בטור אודות סימן זה. בשיעור הבא נבאר בעזרת ה' סעיף זה במלואו וכן נתקדם לסעיפים נוספים.

סעיף א

מקורו של סעיף זה הוא במסכת מכות דף ז ע"א, שם מובא כי סנהדרין נוהגת בין בארץ ישראל בין בחו"ל. ומסיקה שם הגמרא שאין חו"ל שווה לארץ בזה, משום שבארץ ישראל חייבים למנות בתי דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ("פלך" היה כנראה האזור המרכזי, ו"עיר" היתה חלק מאותו הפלך. כנראה שהיו כמה ערים בכל פלך), ואילו בחו"ל אין חייבים למנות אלא בכל פלך ופלך, ולא בכל עיר ועיר.

מאיזה כח דנים הדיינים כיום

עוד יש להוסיף על פי הגמרא בגיטין דף פח ע"ב, שכל הסנהדרין (וכן בתי הדינים בתקופה ההיא) היה להם כוח לדון רק בזמן שהיתה סמיכה (היו החכמים סומכים את הבאים אחריהם, איש מפי איש, ורק מי שנסמך על ידי החכמים הקודמים לו יכל לדון), אבל היום שאין לנו כבר את הסמיכה, כל הדיינים בטלים מן התורה, כדכתיב "לפניהם" - לפני אלוקים הכתובים בפרשה, דהיינו סמוכים, ודרשינן "לפניהם" - ולא לפני הדיוטות, ואנו נחשבים כיום כהדיוטות. לפיכך אין הדיינים דנים כיום מן התורה אלא "שליחותייהו דקמאי עבדינן", אנו עושים דינים מכח שליחותם של החכמים הראשונים שהיו סמוכים ודנו על פי התורה.

האם יכולים הדיינים לדון כיום בכל ענין

הגמרא במסכת בבא קמא (דף פד ע"ב) מסיקה שלא בכל דבר אנו יכולים כיום לעשות את שליחותם של החכמים הראשונים, אלא כל מה שאנו דנים כיום מכוחם של ראשונים הוא רק בשני תחומים:

א. בדברים השכיחים.

ב. בדברים שיש בהם חיסרון כיס, כגון הודאות והלוואות (ומבאר הטור: פירוש, שתובע אותו בעדי הודאה שהודה לו בפניהם או שהלוה לו בפניהם).

אנו זקוקים שיתקיימו שני התנאים יחדיו, דהיינו שיהיו אלו דינים העוסקים בענינים שכיחים וגם יש בהם חיסרון כיס לתובע.

פרחי שושנים – תכנית לימוד השולחן ערוך תכנית דיינות שיעור 1 / חושן משפט (הלכות דיינים) סימן א (הקדמה וסעיף א)

ואולם בדברים שאינם שכיחים, אפילו יש בהם חסרון כיס, כגון אדם שחבל בחבירו (שהפסידו ממון, אך אין זה שכיח), אין דנין אותו. וכן דברים שאין בהם חסרון כיס, כגון בושת (שבויש את חבירו אך לא הפסידו בהפסד כספי, אלא שרוצה המתבייש להרוויח את הקנס מהמבייש), אין דנים זאת כיום, אע"ג שזהו דבר שכיח.

לסיכום

שיעור זה אינו שיעור רגיל. בשיעור זה הבאנו פתיחה קצרה ללימוד הדיינות, ובעיקר בעניני חושן משפט.

כמו כן הצגנו ללומדים את צורת הלימוד שכדוגמתה נלמד בעזרת ה', וכן הצגנו את נושאי הכלים שאותם נלמד.

כן הבאנו כמה מקורות המדגישים עד כמה חשוב שדיין יידע את ההלכות הנ"ל על בוריים, ובעיקר בעניני גיטין וקידושין, שעל כך נאמר שמי שלא בקי בהם לא יהיה לו עסק עימהם (וכן ביארנו ע"פ המפרשים את המימרא הזו).

לאחר מכן הובאה הקדמתו של הטור להלכות דיינים, שם ביאר בצורה נפלאה את חשיבותם של הדינים, בתוספת דוגמאות היסטוריות, מאז תקופות האבות והלאה לדורות הבאים אחריהם.

לבסוף ניגשנו לבאר מעט את סעיף א, ונביא כמה דינים שעלו שם:

- א. סנהדרין נוהגת בין בארץ ישראל בין בחו"ל.
- ב. בארץ ישראל חייבים למנות בתי דין בכל מקום, ואולם בחו"ל ממנים רק בכל אזור גדול.
- ג. אנו דנים כיום מכח שליחותם של החכמים הראשונים שהיו סמוכים ודנו על פי התורה.
- ד. כיום ניתן לדון רק כאשר יתקיימו שני תנאים: שיהיו אלו דינים העוסקים בענינים שכיחים וגם יש בהם חסרון כיס לתובע.